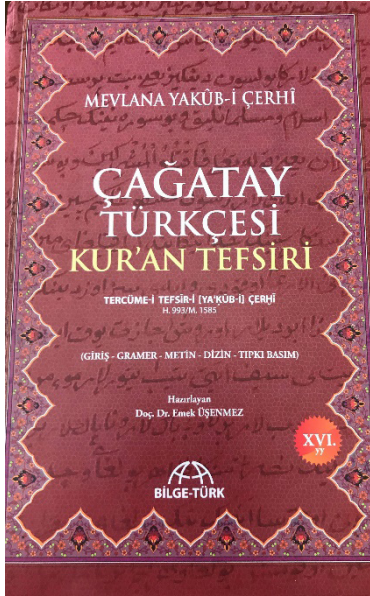
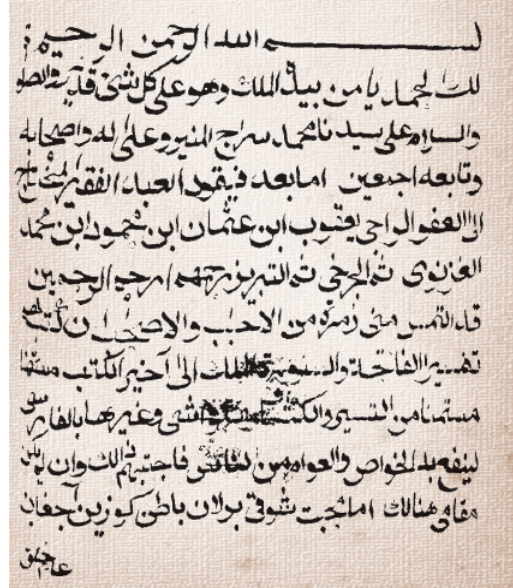

Mevlana Yakûb-i Çerhî, *Çağatay Türkçesi Kur'an Tefsiri. Tercüme-i Tefsîr-i [Ya'kûb-i] Çerhî. H. 993/M. 1585. (Giriş – Gramer – Metin – Dizin – Tıpkı Basım)*, haz. Emek Üşenmez, Bilge-Türk Yayınları, İstanbul 2019, 1183 s. (ISBN: 978.605.9786-50-8).

Fotoğraf 1. Dış kapak

Fotoğraf 2. Eserden örnek bir sayfa (1b)

Emek Üşenmez tarafından hazırlanan *Çağatay Türkçesi Kur'an Tefsiri. Tercüme-i Tefsîr-i [Ya'kûb-i] Çerhî. H. 993/M. 1585. (Giriş – Gramer – Metin – Dizin – Tıpkı Basım)* adlı çalışma (bk. Fotoğraf 1-2), Bilge-Türk Yayınları tarafından 2019 yılında İstanbul'da yayımlanmıştır. Eser; “Ön Söz”, “Tercüme-i Tefsir-i [Ya'kûb-i] Çerhî'nin Transkripsiyon Metni Üzerine”, “Mevlana Yakûb-i Çerhî'nin Hayatı”, “Tercüme-i Tefsir-i Ya'kûb-i Çerhî'nin Tavsifi”, “Türk Dilinin Tarihi Gelişimi

İçinde Hemedan Bölgesindeki Türkçenin (Doğu Oğuz Türkçesi) Yeri ve Önemi”, “Kaynaklar”, “İmlâ ve Gramer”, “Ses Bilgisi”, “Metin”, “Dizin-Sözlük” ve “Tıpkı Basım” olmak üzere 11 bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın “Ön Söz” (s. 13-15) bölümünde Mevlana Yakûb-i Çerhî hakkında bilgi verilmiştir. Söz konusu çalışmanın, Mevlana Yakûb-i Çerhî'nin Fatıha sûresi ile Amme ve Tebareke cüzlerinin Farsça tefsirinden oluştuğunu ifade eden Üşenmez, eserin çok sayıda yazma nüshasının bulunduğunu belirtmiştir. İşari (dolaylı ve kinayeli anlatım) alanında yazılmış tefsirler arasında önem arz eden eserin, Farsça yazıldığı ve zamanla farklı dillere tercüme edildiği ifade edilmiştir. Üşenmez'in ele aldığı çalışma, Mevlana Yakûb-i Çerhî'nin 16. yüzyılda yapılmış Türkçe çevirisi üzerinedir.

“Tercüme-i Tefsir-i [Ya'kûb-i] Çerhî'nin Transkripsiyon Metni Üzerine”, (s. 17-19) başlıklı bölümde eserin yazı türü, dili ve imlâsı hakkında bilgi verilmiştir. Bunun yanı sıra eserde yer alan yabancı kökenli sözcüklerin nasıl anlamlandırıldığı ve dizine hangi sözcüklerin dahil edildiği belirtilmiştir. İncelenen çalışmada noktalama işaretlerinin yerini cümle içi edatlar ve bağlaçların aldığı ifade edilmiştir.

“Mevlana Yakûb-i Çerhî'nin Hayatı” (s. 19-23)'nin ele alındığı bölümde yazarın Gazne'ye yakın Çerh şehrinde dünyaya geldiği ve Nakşibendi tarikatı mensubu olduğu belirtilmiştir. Bu bölümde ayrıca Mevlana Yakûb-i Çerhî'nin diğer eserleri hakkında da bilgiler yer almaktadır. “Tercüme-i Tefsir-i Ya'kûb-i Çerhî'nin Tavsifi”, (s. 25-45) bölümünde ise eserin dış özellikleri ile ilgili bilgiler verilmiştir. Her varakta 16 satır bulunan metin, Kur'an-ı Kerim'in 29. ve 30. cüzlerini kapsamaktadır. Tefsirde geçen sûrelerin dağılımı, tefsirin türü ve beslendiği kaynaklar ile tefsir metodu ve üslubu bu bölümde verilen diğer bilgiler arasındadır.

“Türk Dilinin Tarihi Gelişimi İçinde Hemedan Bölgesindeki Türkçenin (Doğu Oğuz Türkçesi) Yeri ve Önemi” (s. 45-56) bölümünde metnin Çağatay/Doğu Türkçesi dil özellikleri taşıdığı belirtilmiştir. Telif olan eserin XVI. yüzyıl Çağatay Türkçesi sahasında yazıldığı ve müterciminin Hemedanlı Hacı olduğu ifade edilmiştir. Eserin yazıldığı yerin kesin olarak bilinmemekle birlikte, Horasan (Hemedan, Nesay/Nusay/Nisa) bölgesi olduğu verilen bilgiler arasındadır. “Kaynaklar” (s. 57-58) bölümünde Üşenmez'in çalışmasında kullandığı kaynak eserler yer almaktadır.

“İmlâ ve Gramer” (s. 59-70) bölümünde yazar metnin imlâsı hakkında bilgi verip dil özelliklerini aydınlatmaya çalışmıştır. Eserin hat türü nesih-nestelik karışıktır. Arap harfleriyle yazılan metnin harekesiz olmasının, Türkçe sözcükleri okumada zorluk oluşturduğu ifade edilir. Bu bölümde, metinde yer alan ünlü, ünsüz ve çift ünsüzlerin yazımı ile hemze işareti hakkında bilgiler verilmiştir.

“Ses Bilgisi” (s. 71-111) bölümünde metnin ses özellikleri ele alınmıştır. Ünlü uyumları (*kalınlık-incecik uyumu*), ünlü değişimleri, ünlü düşmesi, ünsüzler, ünsüz değişimleri ($b > m$, $b > w > v > f$, $\xi > \zeta - \zeta > \xi$, $d > \delta > z > y$, $g > v > f$, $k > h$, h , $p > f$, $t > d$, $y > c$, $s > z$), ünsüz düşmesi (g), ünsüz türemesi (y), sedalılışma ($k > \acute{g} - k > g$), metatez, benzeşme, hâl ekleri (*yalm, ilgi*,

yükleme-belirtme, yönelme, bulunma, çıkma, vasıta, eşitlik, yön gösterme ve aitlik hâl eki), sıfatlar (niteleme, belirtme, sıfatlarda karşılaştırma ile soru ve sayı sıfatları), fiil (şahıs ekleri), basit çekim (görülen ve öğrenilen geçmiş zaman, geniş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman, emir kipi, şart kipi, gereklilik kipi) ile sıfat-fiiller ve zarf-fiiller ele alınan konu başlıklarıdır.

“Metin” (s. 113-432) kısmında tefsirin Latin alfabesine transkripsiyonu yapılmıştır. Ancak bu bölümde Kur'an-ı Kerim ayet ve sureleri transkribe edilmemiştir. “Dizin-Sözlük” (s. 433-760) bölümü eserin büyük bir kısmını kapsamaktadır. Metin çalışmalarında en fazla başvurulan kısmın dizin olduğu hemen herkes tarafından kabul görmektedir. Söz konusu çalışmanın da dizin-sözlük kısmı bu sebeple oldukça değerlidir. Dizin-sözlük bölümü devamında verilen Arapça Dualar ve İfadeler Dizini (s. 761-765), Eser Adları Dizini (s. 766), Kavim Adları Dizini (s. 767), Kişi Adları Dizini (s. 768-778), Yer Adları Dizini (779-781) kısımları da çalışmanın detaylı bir şekilde tasniflendiğini göstermektedir. “Ayat-i Kerimeler” kısmında (s. 782), *sûre – ayet – varak numarası* sırasıyla verilen bilgiler eserden yararlanılmasını kolaylaştırmaktadır. Hadis-i Şerifler'in bulunduğu varak numaraları da belirtilmiştir (s. 783). “Tıpkı Basım” (s. 1183-785) bölümünde hacimli bir eser olduğu gözlemlenen metnin teknolojik imkânlar kullanılarak oldukça okunaklı hâlinin verildiği görülmektedir.

Türk dilinin Orta Asya grubuna mensup Çağatayca'ya¹ ait olan *Tercüme-i Tefsîr-i [Ya'kûb-i] Çerhî*, söz konusu dönemdeki metin sayısının az olması dolayısıyla araştırmaya ve incelemeye değer bir eserdir. Bu sebeple yapılan çalışma, eserin okur ve araştırmacılara sunulması bakımından literatüre önemli bir katkı sağlayacaktır.

Semra CANAN YILDIZ*

1 Janos Eckmann, *Çağatayca El Kitabı*, çev. Günay Karaağaç, 5. Baskı, Kesit Yayınları, İstanbul 2013, s. 9.

* Arş. Gör., Sinop Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Sinop / Türkiye, semraacanan@gmail.com